

บทความวิจัย

การเมืองเรื่องผู้หญิงในวรรณกรรมคำสอนล้านนาลาวและอีสาน

The Politics on Female in the Doctrinal Literature written
in Laos and Isan Version

รังสรรค์ นัยพรม⁵

บทคัดย่อ

บทความนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาการเมืองในมิติความสัมพันธ์เชิงอำนาจและการต่อสู้ต่อรองของผู้หญิงโดยใช้ตัวบทประเพณีวรรณกรรมคำสอนล้านนาลาวและอีสานที่นำเสนอเนื้อหาว่าด้วยการสอนผู้หญิงทั้งโดยตรงและทางอ้อม ผลการศึกษาพบว่า วรรณกรรมคำสอนในฐานะวาทกรรมความรู้คือความรุนแรงเชิงสัญลักษณ์ที่ทำให้คนในสังคมยอมรับปฏิบัติตามโดยทำให้กฎเกณฑ์เหล่านั้นดูเป็นเรื่องธรรมชาติ ตัวบทส่วนใหญ่ถูกประกอบสร้างขึ้นผ่านการเขียนของผู้ชายในระบอบปิตาธิปไตย ภาพแทนของผู้หญิงจึงเป็นไปตามจินตนาการที่ผู้ชายชั้นสูงที่มีอำนาจต้องการให้เป็นคือ การสร้างผู้หญิงแบบอุดมคติในรูปแบบของการเมืองเรื่องเรือนร่าง การสร้างจริตผู้หญิงแบบฉบับ รวมทั้งการเบียดขับผู้หญิงให้เป็นอื่น อย่างไรก็ตามในวรรณกรรมปรากฏการต่อสู้และต่อรองของผู้หญิงเพื่อช่วงชิงความหมายเรื่องเพศในมิติที่หลากหลาย ได้แก่ ผู้หญิงอยู่ในฐานะผู้ผลิตสาร และการแสดงออกซึ่งเสรีภาพเรื่องเพศที่นอกกรอบทางสังคม อันเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงความเป็นพหุลักษณะทางเพศ ความเป็นหญิงจึงถูกสร้างผ่านความสัมพันธ์เชิงการเมืองและอำนาจระหว่างคนกลุ่มต่างๆในสังคม

คำสำคัญ : การเมือง, ผู้หญิง, วรรณกรรมคำสอนล้านนาลาวและอีสาน

Abstract

This article aims to study politics in the terms of authority relations and the woman struggle using the scripts of the Laos and Isan versions. The study indicated that knowledge is symbolic violence that enables people in society to adhere to them by making them seem natural. The most texts are created through the writing of men in the Patriarchy. The woman's Representation is in order to the authority of men who creating the ideal woman in the dimension of physique politics, creating the female model's character and forcing women as the adultery. However, There are many women's struggles and bargaining in the face of gender stereotypes: women as the informers and sexual freedom expressionists without the sake of social rules. It manifests the sexual polyglot and the

⁵ อาจารย์สาขาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี

womanhood created through the relation of politics and authority of different people's groups.

Keywords: The Politics on Female, Doctrinal Literature, Laos and Isan

บทนำ

วรรณกรรมคำสอนเป็นตัวบทที่มีจุดมุ่งหมายหลักคือการสอนประชาชนในด้านจริยธรรม ความประพฤติ ตลอดจนการดำรงชีวิตในสังคม ซึ่งแสดงให้เห็นว่าวรรณกรรมมีหน้าที่ในการควบคุมสังคมทั้งทางตรงและทางอ้อม (ธวัช ปุณโณทก, 2537: 225) โดยเฉพาะอย่างยิ่งวรรณกรรมคำสอนสำนวนลาวและอีสานที่มีลักษณะร่วมทางภูมิวัฒนธรรมอันแสดงถึงอัตลักษณ์ของกลุ่มชน วรรณกรรมประเภทดังกล่าวถือว่าเป็นบทบาทสำคัญต่อวิถีปฏิบัติของผู้คน ได้แก่ การให้ความบันเทิง ให้การศึกษา รักษาแบบแผนพฤติกรรมที่ยอมรับกันในสังคม ระบายความแค้นและคับข้องใจของชาวบ้านให้คลี่คลาย เป็นเครื่องมือในการบันทึกสภาพสังคมและวัฒนธรรม โดยเนื้อหาของวรรณกรรมส่วนใหญ่เป็นการนำเสนอโลกทัศน์ต่างๆของผู้คน อันเกี่ยวข้องกับจักรวาล ธรรมชาติของมนุษย์ ธรรมชาติโดยทั่วไป รวมไปถึงความเชื่อคตินิยมและอุดมการณ์ทางสังคม

ประเด็นเรื่องผู้หญิงถือว่ามีส่วนสำคัญและปรากฏอยู่อย่างหลากหลายในวรรณกรรมคำสอน ซึ่งนักสตรีนิยมมองว่าตัวแปรเรื่องเพศเป็นหัวใจหลักของการศึกษาทุกประเด็นทางสังคม โดยภาพรวมเนื้อหาสร้างภาพของผู้หญิงในแบบอุดมคติตามจารีตของลาวและอีสานโดยอิงกับระบบคิดทางพุทธศาสนาภายใต้ระบอบปิตาธิปไตย ผู้หญิงต้องมีความเป็นแม่และเมียที่ดี รักนวลสงวนตัว อยู่ภายใต้พื้นที่ในบ้าน คำถามสำคัญคือ วรรณกรรมคำสอนในฐานะที่เป็นวาทกรรมชุดหนึ่งที่ถูกระดมสร้างขึ้นผ่านสังคมมีความเป็นกลางหรือไม่ และตัวบทแสดงความสัมพันธ์เชิงอำนาจเรื่องเพศในลักษณะใดบ้าง ในวิธีคิดแบบหลังโครงสร้างนิยม ที่สนใจศึกษาการเมืองของการสร้างความรู้ (politics of knowledge) มองว่า ความรู้ไม่ใช่ข้อเท็จจริงหรือสัจธรรมที่เป็นประโยชน์สำหรับมนุษย์ แต่ความรู้เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากกลวิธีที่อำนาจในสังคมทำให้เรื่องราวต่างๆ กลายเป็นหัวข้อที่ทุกคนต้องรู้ (subject of knowledge) (กาญจนา แก้วเทพ และสมสุข หินวิมาน, 2551: 591) ประเด็นที่ต้องพิจารณาคือสิ่งที่กลายมาเป็นความรู้ต่าง ๆ นั้นได้รับการสถาปนาขึ้นโดยใคร หรือเป็นอำนาจของเพศใด ใครมีอำนาจในการกำหนดความหมายในเรื่องเพศ นอกจากนี้ผู้เขียนจะได้ไขมนทัศน์เรื่องภาคปฏิบัติการณ์ทางสังคม (a theory of practice) ของบูดีเยอร์ที่เน้นการศึกษารูปแบบและวิธีการที่อำนาจทำงานในสังคมในลักษณะของความรุนแรงเชิงสัญลักษณ์ (symbolic violence) คือการบังคับที่เกิดขึ้นผ่านการยินยอมของผู้ถูกรอบำงที่ไม่สามารถขัดขืนต่อผู้รอบำงได้ในลักษณะของการสร้างความสัมพันธ์ที่เป็นธรรมชาติโดยใช้ความรู้เป็นเครื่องมือในการปฏิบัติการ วรรณกรรมคำสอนในฐานะวาทกรรมความรู้ชุดหนึ่งจึงแฝงไปด้วยการครอบงำเชิงสัญลักษณ์ทางเพศ และตัวภาษามีส่วนสำคัญในกระบวนการผลิตซ้ำวิธีคิดดังกล่าว การศึกษามิติการเมืองในวรรณกรรมจึงเป็นการเผยให้เห็นการผลิตซ้ำความไม่เท่าเทียมกันทางด้านสังคม วัฒนธรรมเรื่องเพศ

การศึกษาในครั้งนี้จึงเน้นพิจารณาการเมืองเรื่องผู้หญิงในฐานะที่เป็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ไม่เท่าเทียมกันในสังคม รวมถึงการศึกษาความเป็นพหุลักษณะและการต่อสู้ต่อรองของผู้หญิงในงานวรรณกรรม

2. วรรณกรรมคำสอนกับการประกอบสร้างผู้หญิงแบบอุดมคติ

ในการประกอบสร้างตัวบทประเภทต่างๆ การอ่านตัวบทที่สำคัญคือการตั้งคำถามว่าใครคือผู้เขียน เขียนภายใต้บริบททางสังคมวัฒนธรรมแบบใด เนื้อหาประกอบด้วยเรื่องใดบ้าง ใครคือผู้อ่านและอ่านไปเพื่ออะไร ในบริบททางสังคมคนที่สามารถเขียนวรรณกรรมหรือบันทึกประวัติศาสตร์คือผู้ชาย เนื่องจากมีอำนาจและความรู้ในการเขียนหนังสือ ซึ่งในวิธีคิดแบบหลังโครงสร้างนิยมมองว่าตัวบทประเภทต่างๆไม่ใช่ภาพสะท้อนของความเป็นจริง แต่เป็นความพยายามในการนำเสนอภาพตัวแทนเกี่ยวกับประเด็นต่างๆทางสังคม ผู้หญิงในวรรณกรรมจึงเป็นภาพตัวแทนของอุดมคติที่ถูกสร้างขึ้นโดยผู้ชายชนชั้นสูงที่มีอำนาจที่ผู้ชายอยากให้ เป็นในเงื่อนไขบริบทแวดล้อมหนึ่งๆ

วรรณกรรมคำสอนกับการเมืองเรื่องเรือนร่างของผู้หญิง

ร่างกายเป็นวัตถุพื้นฐานที่รองรับการดำรงอยู่ของมนุษย์ ในแง่หนึ่งร่างกายเป็นแหล่งที่มาของแรงขับเคลื่อนทางชีวภาพ กล่าวคือร่างกายเป็นจุดเกิดกบดแห่งความปรารถนาภายในเพื่อให้ได้รับการตอบสนอง ขณะเดียวกันร่างกายยังมีมิติของอุดมการณ์ทางสังคมที่เข้ามากำกับพฤติกรรมของมนุษย์โดยไม่รู้ตัว นอกจากนี้ในแง่ของปฏิบัติการทางสังคม ร่างกายยังมีฐานะเป็น “ทุน” (capital) ชนิดหนึ่งที่มากำกับวิถีปฏิบัติหรือความสัมพันธ์เชิงอำนาจในเรื่องเพศของผู้คนในสังคมวัฒนธรรม

ในวรรณกรรมคำสอนล้านนาและอีสานโดยภาพรวมเป็นการสร้างภาพแทนผู้หญิงแบบอุดมคติที่อิงกับระบบคิดทางพุทธศาสนา รวมถึงเป็นการแสดงความรุนแรงเชิงสัญลักษณ์และการครอบงำเรื่องเพศอีกทางหนึ่ง ในตัวบทหลายเรื่องนำเสนอการจ้องมอง (gaze) ของผู้ชายในลักษณะของการสำรวจเรือนร่างของผู้หญิงอย่างละเอียด ซึ่งแสดงถึงความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ไม่เท่าเทียมกันในทางสังคมวัฒนธรรม ดังตัวอย่างในวรรณกรรมเรื่องท้าวคำสอน

“หญิงใด ครว้กินพร้อม

หญิงใด แม่่นว่าเป็นข้อยเพิ่นฮ้อยชั้น

หญิงใด เอเลทอ้ง

หญิงนั้น หลอนทอเป็นฮูปฮ้าย

ชายใดได้อยู่ซ้อ

สมบัตินี้เหลือหลาย

หญิงใด คอกลมปล้อง

หญิงนั้น สุขสิ้นลัน

หญิงใด ยัวรยาตรย่าย

อย่าได้เอาเป็นเมีย

พอเกลือกทั้งปลาแดก

ควรให้ไถ่เอา ท้าวเฮย

ปุมหลวงอุ้มบาตร

บุญเจ้าหากมี

สนุกฮ่วมเฮียงสอง

พรว้าเพ็งเต็มย้าว

หางตาแดงจักสน้อย

คำโฮมี

เสียงบาทตีนหนัก

หลีกไกลกลอยเว้น”

(ท้าวคำสอน. 2527: 4-5)

ตัวอย่างข้างต้น ตัวบทนำเสนอการพิจารณาลักษณะทางกายภาพของผู้หญิงที่ดีและไม่ดี เป็นการแนะแนวทางเบื้องต้นให้แก่ชายหนุ่มในการเลือกคู่ครองให้ถูกโฉลก (โสภ) ซึ่งเชื่อว่าจะช่วยให้ชีวิตครอบครัวมีความสมบูรณ์ แม้จะเป็นคนยากไ้มาก่อนเมื่อได้คู่ครองดีแล้วชีวิตอาจเจริญรุ่งเรือง นอกจากนี้ความหมายแฝงทางการเมืองคือ วรรณกรรมนำเสนอแนะยยะเชิงอำนาจด้านความพึงพอใจของผู้ชายในฐานะเป็นฝ่ายมองและผู้หญิงเป็นวัตถุแห่งการจ้องมอง เป็นการเมืองเรื่องเรือนร่างที่ต้องการเชื่อมโยงกับความต้องการทางเพศของผู้ชาย สถานะของผู้หญิงจึงตกเป็นเพียงผู้ถูกระทำให้ (passive) และยอมรับในความเป็นรองอันเป็นการยืนยันความสัมพันธ์เชิงอำนาจในสังคมปิตาธิปไตยที่ศูนย์กลางของอำนาจคือผู้ชาย ร่างกายที่ทุกสัดส่วนต้องงามเพียบพร้อมคือการประกอบสร้างร่างกายเพื่อเตรียมพร้อมให้ตัวละครหญิงเพื่อเป็นวัตถุรองรับความปรารถนาของชาย นอกจากนี้ร่างกายดังกล่าวยังมีไว้เพื่อหนุนเสริมบทบาทของการเป็นเมียและแม่ที่ดี ความเป็นหญิงในอุดมคติจึงถูกสร้างภาพแบบเหมารวมผ่านการเขียนของผู้ชาย เช่น ต้องมีฝีมือในการทำปลา ร้า มีความสามารถในการทอผ้า อันเป็นการตีกรอบฐานความรู้ของผู้หญิงว่างานที่ถูกตีความว่าเหมาะสมสำหรับผู้หญิงคืองานบริการต่างๆ ทั้งนี้การเชื่อมโยงผู้หญิงดีและไม่ดีผ่านมิติทางร่างกายจึงแสดงนัยยะของการประกอบสร้างเรือนร่างของผู้หญิงในอุดมคติที่ผู้ชายชั้นสูงต้องการ ส่วนการนำเสนอภาพของผู้หญิงร้ายในทางจิตวิเคราะห์หมองว่า รูปแบบดังกล่าวคือภัยคุกคามต่ออำนาจของผู้ชาย ผู้หญิงร้ายจึงเป็นรูปสัญลักษณ์ของการสร้างความกลัวเรื่องการถูกตอนอวัยวะเพศ (a signifier of the threat of castration) ภาพดังกล่าวจึงถูกนำเสนอเทียบเคียงแบบคู่ตรงข้ามกับผู้หญิงดีอันเป็นกลวิธีการสอนและจัดระเบียบการรับรู้ของผู้หญิงและสังคมอีกทางหนึ่ง นอกจากนี้ในวรรณกรรมลาวเรื่อง ยอดคำสอนบุญฮานลาว ได้แสดงให้เห็นถึงการเมืองเรื่องภาษาในการจัดแบ่งการรับรู้เรื่องเพศของผู้คนในสังคมแบบคู่ตรงข้ามระหว่างหญิงดีและหญิงร้าย ดังตัวอย่าง

“อันว่า เป็นสาวแล้ว	คองสาวให้เหลียวเบิ่ง
ให้เป็นสาวฮิตบ้าน	สาวเข้าใส่ท่า
อย่าได้เป็นสาวฮ้าง	สาวห่างบ่มีลัก
สาวบ่มีลาคา	เพิ่นสินินทาท้วง
ให้เป็นสาวสีบ้าน	กินทานเว่วม่วนๆ
ให้ชาวบ้านเพิ่นย่อง	เมืองบ้านซิวลื้อ”

(ยอดคำสอนบุญฮานลาว 2004: 38)

จากตัวอย่างข้างต้น การเป็นผู้หญิงในแบบอุดมคติต้องประกอบไปด้วยเงื่อนไขสามน้ำสี่ มีความงามทางกายภาพและเป็นหญิงที่ศรัทธาในพุทธศาสนาที่นำเสนอผ่านคำเรียกผู้หญิงลาว ได้แก่ หญิงแก้ว (ถือว่าเป็นหน่อเนื้อของพระนางมัทรีในชาดก) สาวสีบ้าน สาวผู้ฮี้ สาวกินทาน สาวค้ำแม่เฮือน สาวฮู้ผู้งาม หรือสาวชายโฮม ขณะที่ลักษณะของหญิงร้ายจะถูกนำเสนอผ่านกลวิธีทางภาษาในมิติต่างๆ ได้แก่ สาวฮ้าง สาวบ่มีราคา สาวเศร้า สาวเน่าสาวเหม็น สาวเก้ สาวบ่อาย สาวบ่คำเบิ่งท้อง สาวขายหน้า หรือสาวบ่สัตย์ซื่อ

การเมืองเรื่องร่างกาย (body politics) จึงเป็นอำนาจอีกชนิดหนึ่งที่สังคมปิตาธิปไตยกดขี่เอารัดเอาเปรียบผู้หญิงคือ การจัดการกับร่างกายของผู้หญิงทั้งในระดับรูปธรรมและนามธรรมหรืออำนาจที่ฝังลึกลงในโครงสร้างสังคม

วรรณกรรมคำสอนกับการประกอบสร้างจิตของหญิงแบบฉบับ

บทบาทของวรรณกรรมคำสอนอีกประการหนึ่งคือ การประกอบสร้างจิต (habitus) ทางสังคมให้กับผู้หญิงที่ต้องอยู่ภายใต้ระบบคิดแบบชายเป็นใหญ่เพื่อความสะดวกในการควบคุมพฤติกรรมและวิถีปฏิบัติทางเพศ จิตในที่นี้หมายถึง กิริยาท่าทาง ความคิด มารยาทของบุคคลที่ได้มาและสั่งสมอยู่โดยไม่รู้ตัวว่ามันดำรงอยู่และกลายเป็นส่วนหนึ่งของความคิดในชีวิตประจำวันซึ่งเป็นผลมาจากทุนทางวัฒนธรรมและกลายเป็นการกระทำที่ระบุงขึ้นทางสังคมระหว่างชนชั้นที่เป็นผู้ครอบงำกับชนชั้นที่ถูกครอบงำ (สุรางค์ จันทวานิช. 2557: 246-247) พฤติกรรมต่างๆทั้งในส่วนของผู้หญิงที่ดีและผู้หญิงร้ายในตัวบทวรรณกรรมจึงเป็นการประกอบสร้างจิตโดยใช้อำนาจของผู้ชายเป็นหลักในลักษณะของการเข้าไปจัดระเบียบวินัยของร่างกายเพื่อให้ยอมรับต่อการเมืองเรื่องอำนาจ ความเป็นหญิงที่มีคุณสมบัติตามธรรมชาติถูกฝึกหัดร่างกายให้เป็นไปตามโครงสร้างทางสังคม ร่างกายของผู้หญิงจึงถูกลดทอนลงเพื่อกลายเป็นวัตถุแห่งการฝึกหัดเพื่อประกอบสร้างจิตของผู้หญิงในอุดมคติผ่านสายตาของผู้ชาย ดังตัวอย่าง

“อันนี้อุบะไม่แท้	เทียมมาสอนโลก เหาณี
ยิ่งใดปะเล็ดด้วย	สิ้น 5 อยู่ดอม
ยิ่งผู้ชักสาได้	คิงมันหอมยิง
ผู้หญิงอินอยู่ฟ้า	คอยเยี่ยมชุยาม พ่อแล้ว
ยิ่งบมิสินั่น	คิงมันเหม็นสาบ
เป็นดังผีซากฮ้าย	บินเฝ้าเวินบน”

(อินทียานสอนลูก. 2548: 67)

อินทียานสอนลูก เป็นวรรณกรรมคำสอนท้องถิ่นอีสานที่สื่อความหมายถึงความรู้ของพระอินทร์ ในตัวบทอินทียานสอนลูกคนหนึ่งที่เขียนคำกลอนสั่งสอนลูกสาวของตนเกี่ยวกับการวางตัว กิริยามารยาท การเลือกคู่ การปฏิบัติหน้าที่ของภรรยา ซึ่งสะท้อนให้เห็นแนวคิดเกี่ยวกับการปฏิบัติตนในครอบครัวและสังคมของคนลาวและอีสานได้เป็นอย่างดี อย่างไรก็ตามตัวบทได้แสดงอำนาจของผู้ชายในการสั่งสอนผู้หญิงให้อยู่ในกรอบที่ผู้ชายได้จัดระเบียบไว้โดยอิงกับคติทางศีลธรรมของพุทธศาสนา ซึ่งนอกจากจะทำให้สอนกลายเป็นวาทกรรมศักดิ์สิทธิ์แล้ว ยังถูกทำให้เป็นธรรมชาติที่ผู้หญิงทุกคนต้องปฏิบัติตามด้วยเพื่อคงไว้ซึ่งความแตกต่างระหว่างเพศ การสอนดังกล่าวถูกกล่อมเกลารึ้นในระดับแรกเริ่มคือครอบครั ทำให้เพศหญิงเริ่มซึมซับและรับเอากรอบคิดดังกล่าวมาปฏิบัติโดยมองว่าเป็นเรื่องธรรมชาติทางสังคมและไม่เกิดคำถามโต้แย้งต่อคำสอนดังกล่าว คนที่ไม่มีจิตจึงจำเป็นต้องปรับและหากต้องการที่จะมีจิตที่โดดเด่นจะต้องปรับจิตของตนให้เหมือนกับจิตของชนชั้นผู้นำ การสอนโดยอำนาจของผู้ชายจึงเป็นการควบคุมและกล่อม

เกลารจิดให้เป็นไปในแนวทางที่ผู้ขายและสังคมต้องการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเพื่อการจำแนกอำนาจของผู้ขายกับผู้หญิงออกจากกันโดยสิ้นเชิง

ในวรรณกรรมคำสอนเรื่อง ยอดคำสอนบุษานลาว ที่ถือเป็นคำสอนของนักปราชญ์อาจารย์สมัยโบราณที่แต่งขึ้นเพื่อใช้ศึกษาอบรมบ่มเพาะและสอนคนลาวให้รู้จักยึดคลองต่าง ๆ นั้น ประเด็นเรื่องเพศถือว่ามีลักษณะที่โดดเด่นเป็นอย่างยิ่ง ที่สำคัญคือการจัดระเบียบพฤติกรรมทางเพศของผู้หญิงโดยอ้างข้อห้ามทางพุทธศาสนา ทั้งยังเชื่อว่าความรู้แบบพุทธศาสนาคือความรู้สูงสุด ดังตัวอย่าง

“ฟังเยอ ผุ่งชะโนเชื้อ	ยิงชายกำฝ้าย เอียนเอย
ย่าฮู้จักแต่ป้าย	ขาขึ้นก่ายกัน
ให้ฮู้จักคองลั่น	คองยาวได้แต่
คั่นฮู้จักแต่ป้าย	ชิตายลุ่มจุ่มจุม

(ยอดคำสอนบุษานลาว. 2004: 7)

ตัวอย่างข้างต้นว่าทรมความรู้แบบพุทธถูกใช้เป็นเครื่องมือเพื่อปิดกั้นความปรารถนาทางเพศของผู้คนในสังคมลาว โดยเฉพาะอย่างยิ่งการมีเพศสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงไปสู่เรื่องกิเลสตัณหาที่อาจก่อให้เกิดความลุ่มจุมในชีวิต ความปรารถนาเรื่องเพศจึงถูกทำให้เป็นอื่น (the other) ผ่านการเป็นสิ่งที่ถูกหวงห้ามและเป็นสิ่งที่ถูกห้ามพูดถึงเนื่องจากไม่เป็นที่ยอมรับในสังคม

ในอินทียานสอนลูกและยอดคำสอนบุษานลาว เป็นการสั่งสอนในระดับชาวบ้านหรือไพร่ซึ่งจะมีการประกอบสร้างจิดที่แตกต่างกันระดับผู้หญิงอยู่ภายใต้การครอบครองของกษัตริย์คือ นางสนมในกฎหมายธรรมศาสตร์ขุนบวม อันเป็นกฎหมายจารีตประเพณีที่ถือปฏิบัติกันมาแต่โบราณกาล โดยเชื่อกันว่าประเพณีบ้านเมือง หรือ “ฮีดบ้านคลองเมือง” ของชนชาติไทย-ลาวนั้น ขุนบรมราชาธิราชได้ทรงวางเป็นแบบไว้ จึงได้ถือปฏิบัติสืบต่อกันมา หนึ่งในนั้นคือกรอบปฏิบัติของผู้หญิงที่เป็นนางสนมที่อยู่ในฐานะนางรับใช้กษัตริย์หรือผู้ปกครอง ที่กลวิธีการสอนมีทั้งที่เป็นการสอนโดยตรงตามข้อกฎหมายที่อ้างอิงกับเรื่องบุญกรรมตามวิธีคิดแบบพุทธศาสนา ตลอดจนการสอนในเชิงเปรียบเทียบโดยอ้างวรรณคดีลาวบางเรื่อง ดังตัวอย่าง

“อันนี้จงให้บัวรดเจ้า	ภูมิไทรราช จริงเนอ
เฮ็ดให้มันชอบแท้	คลองเจ้าสอนสั่ง หั้นท่อน
หากจักมีบุญคำ	สุขเมื่อกายลุน
บุญจึงมาชูซัก	ให้ฮู้เอื้องเมื่อหน้า
เป็นดังสิดาแก้ว	กัลยาเมียมิ่ง พระยาลามนั้น
นางก็บัวรดชอบแท้	บุญคำฮู้เอื้อง แท้แล้ว
อันนี้พระหากตั้งฮิดไว้	สอนนาฏบัวนาง
ทั้งผุ่งญิง	ชู้คนให้จำไว้

(กฎหมายธรรมศาสตร์ขุนบวม. 2530: 59)

ตัวอย่างข้างต้นแสดงให้เห็นว่า นางสนมเป็นสมบัติของผู้ปกครองที่ต้องมีวินัยและปฏิบัติตามกฎกติกาที่เป็นกฎหมายของรัฐโบราณอย่างเคร่งครัด โดยเฉพาะอย่างยิ่งการอยู่ในพื้นที่เมืองหลวงที่นอกจากจะเป็นพื้นที่แบบภูมิรัฐศาสตร์ของผู้ชายแล้ว ยังเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์แบบปิดที่ทำหน้าที่ในการสร้างจิตทางเพศและกำกับวิถีปฏิบัติด้านต่างๆทางสังคมด้วย ทั้งนี้เมื่อพิจารณาผ่านบริบทของตำนานขุนบรมราชาธิราช แสดงให้เห็นว่าตำนานได้สร้างภาพลักษณ์ของกษัตริย์ว่าเป็นโอรสของแถนบนสวรรค์อันเป็นการกำหนดคุณสมบัติของผู้นำที่เน้นชาติกำเนิดอันสูงส่งเพื่อสร้างความชอบธรรมในการสั่งสอนและการปกครองบ้านเมือง ทั้งการสอนยังอ้างถึงวรรณคดีลาวโดยอิงกับผู้หญิงชั้นสูงตามแบบชนบอย่างนางสีดา ทำให้คำสอนมีความศักดิ์สิทธิ์และไม่เกิดการตั้งคำถามต่อการกำกับเรื่องเพศวิถีเพราะมองว่าเป็นเรื่องธรรมชาติที่มุ่งเน้นการขัดเกลาผู้คนในสังคมให้อยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข

3. วรรณกรรมคำสอนกับการต่อสู้ต่อรองของผู้หญิงในสังคมลาวและอีสาน

ประเด็นเรื่องการต่อสู้และต่อรองเป็นสิ่งที่สัมพันธ์กับการรอบคอบคิดเรื่องอำนาจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการช่วงชิงความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ทั้งนี้การช่วงชิงหมายถึงการสร้างความหมายใหม่ของกลุ่มคนต่างๆหรือแม้แต่ในระดับปัจเจกบุคคลซึ่งเกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลาทั้งในอดีตและปัจจุบัน การช่วงชิงการให้ความหมายทางวัฒนธรรมของคนกลุ่มต่างๆล้วนเกี่ยวข้องกับการที่ต้องเคลื่อนไหวเพื่อสร้างและปรับเปลี่ยนความหมายในภาวะที่ตกอยู่ภายใต้อำนาจกลุ่มต่างๆซึ่งถือเป็นการดิ้นรนด้วยอีกประการหนึ่ง (อานันท์ กาญจนพันธ์, 2549 : 17) ในตัวบทวรรณกรรมการช่วงชิงความหมายทางสังคมแสดงให้เห็นถึงความเป็นพลักษณ์ของผู้หญิงภายใต้สังคมแบบชายเป็นใหญ่ โดยปัญหาของผู้หญิงในแต่ละกลุ่มสังคมไม่จำเป็นต้องเป็นปัญหาหรือประสบการณ์ร่วมที่เหมือนกันในทุกกรณี แม้ว่าในระดับหนึ่งผู้หญิงจำนวนมากอาจเคยเผชิญกับปัญหาหลัก (core problems) ร่วมกันบางอย่าง แต่ในระดับรายละเอียดการต่อสู้ของผู้หญิงจะมีวิธีการยอมรับและต่อต้านแตกต่างกันไป นอกจากนี้ตามวิธีคิดแบบหลังโครงสร้างนิยมยังมองว่า หากความเป็นหญิงเป็นสิ่งที่ถูกประกอบสร้างขึ้นมาแล้วในเวลาเดียวกันความเป็นเพศดังกล่าวย่อมสามารถถูกรื้อถอนและสร้างขึ้นใหม่ (deconstructed and reconstructed) ได้ด้วยเช่นกัน

ในวรรณกรรมคำสอนสำนวนลาวและอีสานได้แสดงนัยยะของการต่อสู้และต่อรองทางความหมายผ่านความสัมพันธ์กับผู้ชายในมิติที่หลากหลายที่ต้องอาศัยการถอดรหัสความหมายทางสังคมวัฒนธรรม

ผู้หญิงในฐานะผู้ผลิตสารเพื่อช่วงชิงความหมายเรื่องเพศ

ในกระบวนการสื่อสารผ่านวรรณกรรมที่ส่วนใหญ่เป็นการเขียนโดยผู้ชาย การที่ผู้หญิงถูกปรับเปลี่ยนสถานะเป็นผู้ผลิตสารได้แสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนผ่านเชิงอำนาจเพื่อเข้าสู่กระบวนการต่อสู้เพื่อช่วงชิงความหมายในเรื่องเพศ การเขียนของผู้หญิงจึงเป็นการแสดงอัตลักษณ์ของผู้เขียนและเป็นความพยายามในการช่วงชิงพื้นที่ในสนามของวรรณกรรม ทั้งนี้ในวิธีคิดแบบหลังสมัยใหม่ ผู้แต่งเป็นเพียงบทบาทหน้าที่ในวาทกรรม ผู้แต่งไม่ใช่ตัวบุคคล ไม่ใช่ผู้สร้างความหมาย แต่ทำหน้าที่คัดกรองความหมายต่างๆที่มีอยู่มากมายมาใช้ ผู้แต่งจึงไม่ใช่เรื่องของการเปิดเสรีทางความหมายแต่เป็นการกดทับความหมายแบบอื่นเอาไว้ (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2555: 9) จากการสำรวจวรรณกรรมคำสอนมีเพียงตัวบทไม่กี่เรื่องที่ให้บทบาทของผู้หญิงใน

การเขียนและสั่งสอนบุคคลอื่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้หญิงที่มีอำนาจในการสั่งสอนผู้ชาย วรรณกรรมเรื่องสำคัญคือ “ย่าสอนหลาน” เป็นการครอบครองวาทกรรมความรู้เพื่อสร้างพื้นที่ให้กับผู้หญิง ดังตัวอย่าง

“อันหนึ่งชื่อว่าแนวชายฮ้าย	ก็มีเหลือหลายอย่าง
อย่าจึงไขปากท้าง	พอให้ฮู้เห็น
लगคนมัวเมาเล่น	นอนเว้นมือฮ้อยเมื่อ
เวียกบได้	เที่ยวเล่นแต่เปีย
ฮ้ายยังเจดไฟ	อัดไฟบ่ค่างไถ
มีแต่หาเที่ยวเล่น	ทางลี้ได้ก็บ่มี
พอเมื่อหมดเงินแล้ว	หนีมามือเป่า
คันเห็นเพิ่นกินข้าว	ตบต้องบอกว่าหิว”

(ย่าสอนหลาน, 2534: 4)

ตัวอย่างข้างต้น เป็นการนำเสนอภาพแทนของผู้ชายที่ไม่ดีผ่านพฤติกรรมและวิถีปฏิบัติทางสังคม เช่น ผู้ชายที่เกียจคร้าน ชอบเล่นแต่การพนัน ไม่รู้จักทำมาหากินและเป็นผู้นำให้กับผู้หญิงได้

เพศวิถีนอกกรอบกับการต่อสู้และต่อรองของผู้หญิงในวรรณกรรมคำสอน

นอกจากการต่อสู้ต่อรองโดยผู้หญิงครอบครองวาทกรรมความรู้ในการสั่งสอนบุคคลอื่นแล้ว ตัวบทยังนำเสนอการแสดงออกซึ่งความปรารถนาทางเพศของผู้หญิงในลักษณะต่างๆ ทั้งนี้ความปรารถนา (desire) เป็นแก่นหลักสำคัญของทฤษฎีจิตวิเคราะห์ที่บ่งบอกถึงความหมายแห่งการดำรงอยู่ของความเป็นมนุษย์ภายใต้ความปรารถนาของจิตไร้สำนึก ความปรารถนาเป็นเรื่องของความพยายามอย่างต่อเนื่องที่จะบรรลุความปรารถนานั้น แต่ความปรารถนาต้องถูกยุติลงเพราะการถูกระงับห้าม (prohibited) ทำให้ไม่ประสบผลสำเร็จคือความปรารถนาทางเพศ (sexual desire) เพราะต้องเผชิญกับกฎเกณฑ์การตั้งข้อห้าม และการจำกัดทางเลือกในการมีเพศสัมพันธ์กับเป้าหมายที่พึงปรารถนาอันได้แก่บุคคลต่างๆตามระเบียบมาตรฐานของสังคมอารยะ วรรณกรรมคำสอนจึงเป็นเครื่องมือรูปแบบหนึ่งในการปิดกั้นความปรารถนาของชุดความคิดเรื่องเพศที่ระเบียบสังคมมองว่าเป็นสิ่งที่ไม่ควรเปิดเผย ความปรารถนาเรื่องเพศของผู้หญิงจึงถูกทำให้เป็นอื่น (the other) ผ่านการถูกหวงห้าม เป็นสิ่งที่พูดหรือแสดงออกมาแล้วสังคมไม่เกิดการยอมรับ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสังคมแบบปิตาธิปไตยที่ยังคงแทรกซึมอยู่ในทุกพื้นที่ทางสังคมทั้งในระดับมหภาคและจุลภาค ผู้หญิงจึงต้องเก็บความปรารถนานั้นไว้กับตนเอง ปิดบังและไม่พูดออกมาเนื่องด้วยความกลัวที่จะต้องถูกเบียดขับออกจากสังคม

การช่วงชิงความหมายของผู้หญิงที่เด่นชัดที่สุดจึงเป็นเรื่องของการแสดงออกเรื่องเพศสัมพันธ์ เช่น ในวรรณกรรมเรื่อง กาพย์ปู่สอนหลานและหลานสอนปู่ นำเสนอภาพของผู้หญิงที่แสดงเสรีภาพในเรื่องเพศ โดยนางกษัตริย์ไปมีเพศสัมพันธ์กับราชบุตรซึ่งในตอนท้ายที่สุดผู้หญิงดังกล่าวได้รับโทษโดยการตกนรกซึ่งเป็นไปตามโครงสร้างของสังคมแบบพุทธและชายเป็นใหญ่ อย่างไรก็ตามลักษณะดังกล่าวได้แสดงให้เห็นถึงร่องรอยการต่อสู้และต่อรองของผู้หญิงในเรื่องเพศสัมพันธ์เพื่อท้าทายอำนาจของความเป็นชาย ดังตัวอย่าง

“เด็กออนซอนพระเจ้าหลับจบ	นางมับแมบแขวนผ้าชุดลง
ฮอดขายโง่งตามใจมักโลก	เป็นอย่างโซคชายบาดยินดี

นางเทวีมีใจมักมาก
ผัวโตยังมีใจปลดเปิด
พากันนอนทั้งสองชายทูต
นางตื่นตัวพากันลุกนั่ง
เถิงเจ็ดวันให้เจ้ามาอีก
ค่อยเหาะเยยของเข้าในผ้ากั๊

เป็นดังทากจับหน้าวางหลัง
บังเกิดฮ้อนด้วยกามตันหา
กายตุตตั้งไปฮอดกองคร้ว
กอดคอล้งเจ้าฮีบขึ้นโสง
เว้าท่อนั้นนางฮีบขึ้นโสง
ไปนอนฮ้อยอยู่ที่บรรทม”

(กาพย์ปู่สอนหลานและหลานสอนปู่. ม.ป.พ.: 22)

การทำทนายอำนาจของความเป็นชาย จึงแสดงออกในลักษณะของการที่ผู้หญิงพยายามที่จะต่อต้าน กรอบคิดหรือวาทกรรมกระแสหลักทางสังคม โดยปรับเปลี่ยนบทบาทให้ผู้หญิงเป็นฝ่ายกระทำ ซึ่งลักษณะ ดังกล่าวเป็นการลดทอนอำนาจของสามีที่ไม่สามารถตอบสนองความต้องการทางเพศของฝ่ายภรรยาได้

4. บทสรุป

ในวรรณกรรมคำสอนสำนวนลาวและอีสานในฐานะที่เป็นวาทกรรมความรู้ชุดหนึ่ง นอกจากแฝงนัย เรื่องความรุนแรงเชิงสัญลักษณ์ที่แสดงผ่านความสัมพันธ์เชิงอำนาจในเรื่องเพศแล้ว ยังปรากฏทั้งการครอบงำ และการต่อสู้ต่อรองเพื่อช่วงชิงความหมายเรื่องเพศซึ่งแสดงให้เห็นถึงความเป็นพหุลักษณะเรื่องเพศที่ดำรงอยู่ใน สังคมแบบปิตาธิปไตย เครื่องมือสำคัญที่ทั้งสองเพศใช้ในการช่วงชิงความหมายทางการเมืองคือ “การเขียน” ที่โดยส่วนใหญ่ความรู้เกี่ยวกับผู้หญิงถูกผลิตสร้างผ่านปากกาในฐานะที่เป็นสัญลักษณ์ในเชิงจิตวิทยาที่สื่อถึง “ลึงค์” ในความหมายของอวัยวะเพศชายที่มีอำนาจในการสืบพันธุ์และร่วมเพศ การเขียนของผู้ชายที่มีต่อ ผู้หญิงจึงเป็นไปในลักษณะที่ผู้ชายชนชั้นสูงต้องการให้ผู้หญิงเป็น (ธเนศ วงศ์ยานนาวา, 2556: 10) ขณะเดียวกันวรรณกรรมได้นำเสนอร่องรอยการต่อสู้ของผู้หญิงผ่านการครอบครองวาทกรรมความรู้ การเป็น ผู้สอน รวมไปถึงวิถีปฏิบัติทางเพศแบบนอกขนบ ผลการศึกษาโดยภาพรวมจึงแสดงให้เห็นว่าวรรณกรรม คำสอนไม่ได้มีความเป็นกลาง แต่เต็มไปด้วยการช่วงชิงอำนาจว่าด้วยการนิยามความหมายในเรื่องเพศอยู่ ตลอดเวลา

บรรณานุกรม

- กาญจนา แก้วเทพ และสมสุข หินวิมาน. สายธารนักคิดทฤษฎีเศรษฐศาสตร์การเมืองกับสื่อสารศึกษา. กรุงเทพมหานคร: ภาพพิมพ์, 2551.
- จันลา ดวงมาลา. ยอดคำสอนบุฮานลาว. เวียงจันทน์: กรมวัฒนธรรมมหาชน, 2004.
- ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. “แนะนำสำนักคิด: มิเชล ฟูกูเกต์ (1926-1984)”. ใน วิชาษา. 5(ฉบับที่ 8) : กุมภาพันธ์-มีนาคม, 2555. หน้า 6-12.
- ธเนศ วงศ์ยานนาวา. เขียนหญิง: อำนาจ โยนิ และการเขียนของลิ่งค์. กรุงเทพมหานคร: UnfinishedProject Publishing, 2556.
- ธวัช ปุณโณทก. วรรณกรรมภาคอีสาน. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2537.
- นภาพร พิมพ์วรรณเมธากุล. วรรณกรรมคำสอนจากคัมภีร์ไบเบิลอิสานเรื่อง อินทียานสอนลูก. ขอนแก่น : ศูนย์วิจัยพหุลักษณะสังคมลุ่มน้ำโขง มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2548.
- ปรีชา พินทอง. ย่ำสอนหลาน. พิมพ์ครั้งที่ 2. อุบลราชธานี: ศิริธรรมออฟเซ็ท, 2534.
- พิฑูร มะลิวัลย์. พื้นขุนบรมราชาธิราช กฎหมายธรรมศาสตร์ขุนบรม ปีและศกไทยโบราณ. กรุงเทพมหานคร: ภาควิชาภาษาตะวันออก มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2530.
- พรชัย ศรีสารคาม. วรรณกรรมอีสานเรื่องท้าวคำสอน. มหาสารคาม: โครงการปริวรรตและพิมพ์เอกสารโบราณ ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดมหาสารคาม วิทยาลัยครูมหาสารคาม, 2527.
- มูลนิธิส่งเสริมเศรษฐกิจและสังคมชนบท ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. ภาพยี่ปู้สอนหลานและหลานสอนปู่. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิส่งเสริมเศรษฐกิจและสังคมชนบท ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ, ม.ป.พ.
- สุภางค์ จันทวานิช. ทฤษฎีสังคมวิทยา. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2557.
- อานันท์ กาญจนพันธ์. “การต่อสู้เพื่อความเป็นคนของคนชายขอบในสังคมไทย”. ใน อยู่อย่างชายขอบ มองตลอดความรู้. กรุงเทพมหานคร: มติชน, 2549. หน้า 3-32.